

EU4Skills

КРАЩІ НАВИЧКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

щодо розроблення концепції впровадження
компетентнісного підходу до навчання
у закладі професійної (професійно-технічної) освіти

Олена Іллівна Шиян

Експерт Програми EU4Skills,
професор, доктор наук з державного управління, кандидат педагогічних наук,
завідувачка кафедри освітньої політики Львівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Виконавець:

Ця публікація підготовлена за підтримки Європейського Союзу та його держав-членів Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії у межах програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України». Програма має на меті надати підтримку у впровадженні реформи професійної (професійно-технічної) освіти та модернізації інфраструктури обраних навчальних закладів. Програма EU4Skills працює на національному рівні та у 7 пілотних областях: Вінницькій, Полтавській, Запорізькій, Рівненській, Львівській, Миколаївській та Чернівецькій. Програма EU4Skills виконується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) та Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW). Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю її авторів та не може жодним чином сприйматися як такий, що відображає погляди Європейського Союзу, його держав-членів та Програми.

Трансформаційні та євроінтеграційні процеси, інтенсивний характер розвитку сучасних технологічних процесів зумовлюють потребу підготовки кваліфікованих кадрів, адаптованих до роботи в динамічному світі, здатних знаходити рішення в ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю та життєвими обставинами, з належно сформованими **ключовими і професійними компетентностями**. Якісна та інклюзивна освіта, практичне навчання та навчання впродовж життя дають усім людям можливості розвинути ключові компетентності, а відтак у всіх освітніх закладах, що здійснюють практичну підготовку й навчання, доцільно використовувати підходи, орієнтовані на розвиток компетентностей. У зв'язку з цим, особливої ваги набуває проблема впровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів професійної (професійно-технічної) освіти у контексті подальшого реформування системи професійної освіти в Україні.

Слід відзначити, що в Україні зроблено вагомі кроки у цьому напрямку: урядом схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, розроблено і затверджено методичні рекомендації щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом, що сприяло появі 179 компетентнісно зорієнтованих стандартів.

Проте залишаються нерозв'язаними низка проблемних питань, що посилюють потребу впровадження і ускладнюють реалізацію компетентнісного підходу до підготовки кваліфікованих кадрів через розвиток ключових та професійних компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності та самореалізації випускників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О), а саме:

- зростання дефіциту компетентних робітничих кадрів на внутрішньому ринку праці;
- низький рівень розвитку ключових компетентностей випускників, необхідних для успішної професійної діяльності та самореалізації;
- низька мотивація до здобуття професійних кваліфікацій та навчання впродовж життя;
- відсутність цілісного стратегічного бачення впровадження компетентнісного підходу до навчання на рівні закладу П(ПТ)О;
- невідповідність змісту навчальних програм і методик викладання вимогам компетентнісного навчання;
- недостатній рівень реалізації міжгалузевих зв'язків та компетентнісного потенціалу галузей (предметів);
- брак педагогічних працівників, що володіють різноманітними підходами для впровадження компетентнісного підходу до навчання;

- відсутність належної системи оцінювання (формувального і підсумкового) та підтвердження розвитку компетентностей;
- застаріла матеріально-технічна база (інфраструктура, обладнання, доступність);
- недостатній обсяг фінансування професійної (професійно-технічної) освіти, з урахуванням потреб розвитку відповідних сфер, включно з інфраструктурою, обладнанням та доступністю.

Подолання наявних викликів вимагає пошуку можливих цілісних рішень на рівні закладу П(ПТ)О, що передбачає розроблення Концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання з урахуванням світових та вітчизняних добрих практик, зокрема:

- використання різноманітних підходів та контекстів навчання для впровадження компетентнісно зорієнтованого навчання;
- підтримку педагогічних та інших працівників закладів П(ПТ)О до реалізації компетентнісного підходу та розвитку ключових і професійних компетентностей у навчальному процесі;
- оцінювання (формувальне і підсумкове) та підтвердження розвитку компетентності.

Розроблення концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання є важливим і вкрай необхідним етапом для досягнення поставлених цілей і успішної реалізації завдань автономним закладом освіти. Необхідність розроблення концепцій і програм розвитку закладу освіти визначено новими нормативними документами в галузі освіти, зокрема Законом України про освіту (ст. 6, п. 1; ст. 41, п. 3; ст. 54, п. 2; ст. 38, п.4).

Міністерством освіти і науки спільно з експертами Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» підготовлено **Методичні рекомендації щодо розроблення концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти** (далі – Методичні рекомендації).

Концепція впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти (далі – Концепція) є документом, в якому визначено основну стратегічну ідею, головні пріоритети та перспективи розвитку; теоретично обґрунтовано шляхи розв'язання обраної проблеми; виокремлено основні зміни, які мають відбутися; описано очікувані результати й основні підходи їх досягнення.

У методичних рекомендаціях ми використовуємо терміни у таких значеннях:

- **автономія** – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом;
- **загальноінституційний підхід** – спільне бачення та зусилля всіх учасників освітнього процесу, спрямовані на всі сфери розвитку та діяльності закладу (тут термін вживається щодо впровадження компетентнісного підходу до навчання);
- **ключові компетентності (КК)** – динамічне поєднання знань, вмінь та ставлень, які кожен потребує для самореалізації, особистісного розвитку, активної громадянської позиції, соціального залучення та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві знань. КК є наскрізними у всіх сферах навчальної діяльності, поступово поглиблюються на всіх освітніх рівнях і забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини. Перелік КК в Україні визначено у ст.12 Закону України про освіту (2017);
- **компетентнісний підхід до навчання** – спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є ключові (загальні для всіх) і спеціальні (професійні, предметні) компетентності тих, хто навчається;
- **компетентісний потенціал** – потенційні можливості кожної освітньої галузі розвивати усі без винятку ключові компетентності;
- **освітня програма** – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання;

- **професійна компетентність** – сукупність знань й умінь, пов'язаних із певною спеціальністю, необхідних для ефективної професійної діяльності.

При розробленні Концепції рекомендуємо дотримуватись таких принципів:

- **розвитку** – вдосконалення якості освітнього процесу відповідно до зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, аналізу даних та інформацію про результативність освітньої діяльності;
- **цілісності** – підпорядкування усіх видів освітньої діяльності головній меті, яка передбачає всебічний розвиток особистості готуючої до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності і навчання впродовж життя;
- **відкритості** – забезпечення залучення зацікавлених сторін, зокрема учасників навчально-виховного процесу, представників установ та інституцій, що працюють у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, суб'єктів підприємництва тощо;
- **паритетності** – створення рівних можливостей для висловлення позицій зацікавлених сторін та забезпечення максимального врахування їх інтересів;
- **координації** – взаємозв'язок та узгодженість Концепції з бюджетними програмами та проектами, які реалізуються на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Рекомендуємо дотримуватись певної послідовності розроблення Концепції:

- 1) повідомлення учасників освітнього процесу на педагогічній раді про початок роботи над проектом Концепції, з визначенням строків і форми надання пропозицій;
- 2) формування робочої групи з розроблення проекту Концепції (далі – робоча група) на добровільній основі, до складу якої рекомендуємо залучити представників: адміністрації, педагогічного колективу (вчителі-предметники, майстри виробничого навчання), батьківського комітету та учнівського самоврядування. Рішення про створення робочої групи та її персональний склад є виключно компетенцією навчального закладу (додається до проекту Концепції);
- 3) створення робочою групою плану заходів із розроблення Концепції та його затвердження і оприлюднення у закладі П(ПТ)О;
- 4) проведення SWOT-аналізу та формування стратегічного бачення впровадження компетентнісного підходу у закладі П(ПТ)О, спрямованого на всі відповідні сфери його діяльності, включно з інфраструктурою, обладнанням та доступністю;

- 5) визначення пріоритетних напрямів удосконалення діяльності закладу П(ПТ)О у контексті впровадження і реалізації компетентнісного підходу;
- 6) розроблення РГ проекту Концепції у закладі П(ПТ)О;
- 7) обговорення проекту Концепції учасниками навчально-виховного процесу закладу П(ПТ)О та доопрацювання проекту з урахуванням результатів обговорення;
- 8) затвердження проекту Концепції на педагогічній раді закладу П(ПТ)О та його оприлюднення.

Узгоджена та затверджена Концепція повинна бути розміщена на веб-сайті закладу П(ПТ)О і містити інформацію про період, на який вона розроблена, етапи та строки її реалізації.

Рекомендуємо у Концепції максимально враховувати потреби учасників освітнього процесу, включати аналіз запитів важливих зацікавлених сторін і, власне, вони повинні окреслювати ризики та заходи щодо їх пом'якшення. Концепція повинна поділятися учасниками освітнього процесу цього закладу. Важливою умовою створення Концепції є залучення представника засновника закладу і співпраця з ним.

Концепція – це майбутня модель закладу освіти, яка містить теоретичне обґрунтування обраного шляху розвитку організації, місію, мету, завдання, основні напрямки вдосконалення діяльності, очікувані результати з урахуванням особливостей внутрішнього та зовнішнього середовища.

Рекомендуємо таку структуру Концепції:

- 1) загальні відомості закладу
- 2) вступ
- 3) місія /мета / завдання
- 4) шляхи і способи розв'язання проблеми
- 5) очікувані результати
- 6) етапи та строки реалізації
- 7) обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів.

Загальні відомості закладу розміщують на титульній сторінці (назва закладу П(ПТ)О; дата і номер наказу про затвердження Концепції; назва концепції).

У вступі коротко наголошують на актуальності обраної ідеї за результатами самооцінки закладу освіти, потребами батьків й учнів у певних освітніх послугах чи освітньому середовищі, а також згідно з пріоритетами держави в галузі освіти; обґрунтовують рівень нормативно-пра-

вового забезпечення (важливо зазначити, чи достатньо правових актів, документів, нормативів для здійснення певної освітньої діяльності) та визначають основну проблему, яка потребує розв'язання.

Місія в загальному вигляді відображає стратегію розвитку закладу освіти. Рекомендуємо, при формулюванні місії врахувати, що вона повинна бути реалістичною, відображати специфіку конкретного закладу, потреби та запити учнів, батьків, педагогів, зрозумілою учасникам навчально-виховного процесу.

Мета Концепції має відображати конкретний результат, який заплановано досягти завдяки реалізації Концепції у певному закладі П(ПТ)О.

При визначенні **завдань** необхідно враховувати, що вони є похідними від мети та можливості оцінити їх виконання, передбачають розвиток ключових (Ст. 12 ЗУ Про освіту, 2017) і професійних компетентностей. Структурування завдань рекомендуємо здійснювати за такими наскрізними базовими напрямками діяльності:

- 1) забезпечення реалізації Концепції на загальноінституційному рівні;
- 2) застосування різноманітних підходів і середовищ до навчання;
- 3) підтримка педагогічних працівників;
- 4) оцінка та валідація розвитку усіх ключових та професійних компетентностей у закладі.

Рекомендуємо передбачити шляхи і способи розв'язання проблеми впровадження компетентнісного підходу на загальноінституційному рівні закладу, з урахуванням міжнародних і вітчизняних добрих практик, відповідно до потреб і можливостей закладу П(ПТ)О згідно з попередньо визначеними наскрізними базовими напрямками.

Очікувані результати щодо впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі П(ПТ)О рекомендуємо формулювати з відповідно до визначених у Концепції мети та завдань.

Етапи та строки реалізації слід визначати з урахуванням того, що Концепція як стратегічний документ, повинна мати перспективу. Рекомендуємо обирати термін – п'ять років уперед і включати чіткі проміжні кроки (етапи).

Завершувати Концепцію рекомендуємо визначенням **стратегічних напрямів її реалізації**, за якими розроблятимуть цільові проєкти в межах програми розвитку закладу освіти.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, рекомендуємо визначати щороку виходячи з їх мінімальної потреби в межах наявного фінансування та інших

ресурсів, у тому числі розмірів залучених грантів, міжнародної технічної допомоги тощо.

Оскільки кожен заклад П(ПТ)О має як загальні, так і притаманні лише йому характеристики та бачення перспектив розвитку, потреби і можливості, то відповідно Концепції, розроблені у різних закладах, повинні відображати ці особливості і різнитися між собою.

Рекомендуємо розглядати Концепцію не як опис усіх аспектів діяльності закладу освіти, а як документ, в якому зазначено саме зміни, нові підходи, які сприятимуть розвитку компетентнісного підходу до навчання у закладі П(ПТ)О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C189/01)
2. ETF (2021) The key competence lighthouse: Key-competence-driven reforms in Ukraine and Georgia URL: <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/key-competence-lighthouse-key-competence-driven-reforms>
3. European Pillar of Social Rights: The Document of European Parliament, the Council and the Commission (17.11.2017). URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf
4. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning. Official Journal of the European Union, (2008/C 111/01)
5. OECD. (2010). Social Entrepreneurship and Social Innovation SMEs, Entrepreneurship and Innovation. Paris: OECD Publishing.
6. Terminology of European education and training policy. Second edition. A selection of 130 key terms. (2014) Luxembourg: Publications office of the European union; European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP)
7. The dynamics of qualifications: defining and renewing occupational and educational standards. Cedefop. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009 – VI, 75 pp.
8. Державний стандарт базової середньої освіти (2021): <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
9. Державний стандарт базової середньої освіти освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №87
10. Закон України про освіту (2017): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
11. Закон України про повну загальну середню освіту (2020): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
12. Компетентнісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики/ Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
13. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2018 р. № 660

14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988
15. Мельник Н. Феномен «професійна компетентність» в українській та європейській педагогічній теорії THE PEDAGOGICAL PROCESS: THEORY AND PRACTICE (SERIES: PEDAGOGY) № 4 (59), 2017
16. Наказ МОН України від 17.02.2021 р. № 216 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом»
17. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179;
18. Нова українська школа: концептуальні засади (2016): <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
19. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. – Львів, 2016. – 64 с.
20. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>
21. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року КМУ. Розпорядження від 12 червня 2019 р. № 419-р Київ
22. Проект Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки
23. Радкевич В.О. Компетентнісний підхід до розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти <https://core.ac.uk/download/pdf/32305042.pdf>
24. Результати дослідження PISA (2018): <http://testportal.gov.ua/2019/12/03/rezultaty-pisa-svoyeridnyj-dorogovkaz-dlya-pidvyshhennya-yakosti-natsionalnoyi-osvity/>
25. Указ Президента України № 130/2021 «Про пріоритетні заходи розвитку професійної (професійно-технічної) освіти»

2022